

In de ban van Rembrandt

H.P.G. Quack op bezoek in het Rijksmuseum

• J.F. HEIJBROEK •

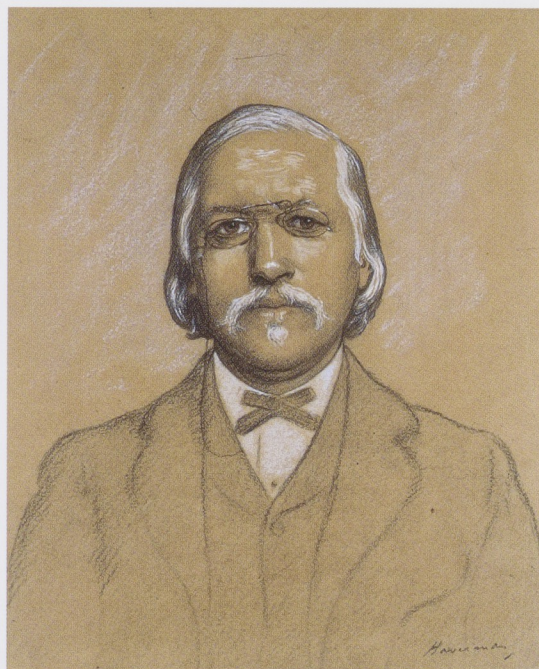
Detail afb. 3

De geschiedenis van het Rijksmuseum wordt veelal geschreven op basis van stukken afkomstig van de leiding van het museum. Zelden komen conservatoren of assistenten aan het woord, laat staan bezoekers. De schaarse reisverslagen van toeristen die een bezoek aan het Rijksmuseum memoreren, zijn veelal gebaseerd op teksten uit bestaande gidsen van Amsterdam of van het museum. Veel van wat die bezoekers zelf ervoeren, komt niet aan de orde. Een uitzondering daarop vormen de *Herinneringen* van de geschiedschrijver van het socialisme, mr. H.P.G. Quack (1834-1917, afb.1),¹ die na zijn studie rechten in Amsterdam en de daaropvolgende promotie (1859) in Utrecht, enkele malen het museum bezocht. Dat was toen nog gevestigd in het Trippenhuis (afb. 2). Het bezoekersregister van het museum tekende de 25-jarige Quack op 11 augustus 1859, kort na zijn promotie. Vooral zijn bezoeken aan het Prentenkabinet openden voor hem een wereld die hij achter de façade van het statige gebouw aan de Kloveniersburgwal niet

had verwacht. Hoe vaak hij daar is geweest, valt niet na te gaan omdat de bezoekersregisters uit die tijd van het Prentenkabinet niet bewaard zijn gebleven. In 1907 publiceerde Quack zijn memoires, getiteld *Herinneringen uit de eerste veertig levensjaren van Mr. H.P.G. Quack*, drie jaar later gevolgd door *Herinneringen uit de laatste vijf-entertig levensjaren van Mr. H.P.G. Quack*. Beide delen werden in 1913 en 1915 gebundeld en herdrukt. In deze memoires vertelt Quack onder meer over een bezoek dat hij bracht aan het Rijksmuseum aan het eind van zijn studie rechten in 1859. 'Als ik wat vrijen tijd had, wandelde ik naar het Trippenhuis. De schilderijen op de bovenzalen van dit voormalige Muséum op den Kloveniersburgwal zag ik telkens met nieuwe liefde. Ik poogde mijn oogen te oefenen, en verslond de bladzijden van Thore's (W. Bürger's) geschrift, toen deze uit zijn land verdreven socialist en kunstkenner bij uitnemendheid – hoe trotsch was ik, toen ik den balling in het Trippenhuis eens een kleinen dienst kon bewijzen – onze Hollandsche schatten

Afb. 1

H.J. HAVERMAN,
 Portret van mr.
 H.P.G. Quack, 1898.
 Zwart en wit krijt,
 276 x 223 mm. Rijks-
 prentenkabinet, Rijks-
 museum, Amsterdam
 (inv.nr. RP-T-1955-177).

Afb. 2

H.P. OOSTERHUIS,
 De façade van het
 Trippenhuis, waar van
 1817 tot 1885 het Rijks-
 museum gehuisvest
 was, circa 1860.
 Albuminedruk, 124 x
 141 mm. Uit: *Amster-
 dam photographié*,
 foto uit een leporello
 uitgegeven door
 François Buffa & Fils.
 Rijksprentenkabinet,
 Rijksmuseum,
 Amsterdam (inv.nr.
 RP-F-1999-140).

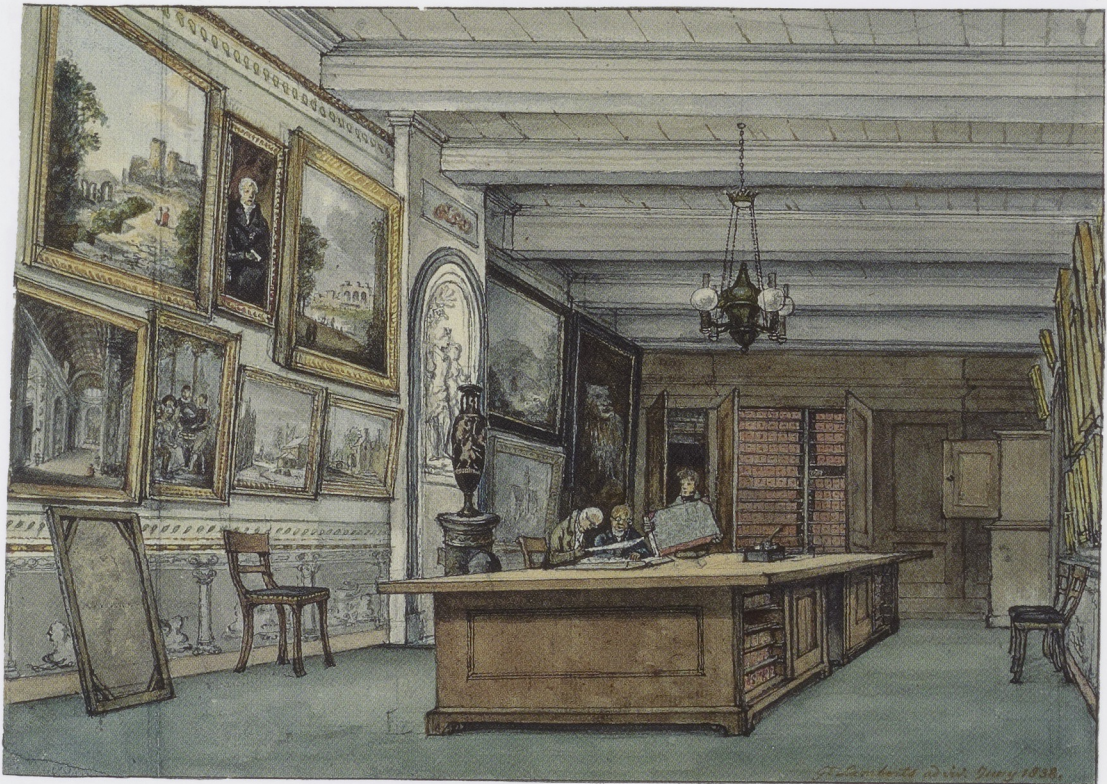
kwam beschrijven'.² Quack doelde op de beschrijving die Théophile Thoré, pseudoniem voor W. Bürger, het jaar daarvoor van het museum had gegeven in zijn boek *Musées de la Hollande* (2 delen, 1858 en 1860). In deel één behandelt hij het Rijksmuseum. Zijn oordeel over het nationale museum was bepaald niet vleiend. De schilderijen hingen slecht en van de verzameling prenten bestond geen catalogus. Zijn kritiek over het ontbreken van een catalogus schilderijen moest hij terugnemen omdat die juist in 1858 verscheen.³ Wat voor dienst Quack de Franse socialist heeft bewezen, is niet bekend. Bürger ging na de revolutie van 1848 vanwege zijn radicale ideeën tien jaar in ballingschap (1849-1859).

Quack werd net als vrijwel iedere bezoeker gegrepen door het werk van Rembrandt. 'Hij liet mij niet meer los. Ook tot mij – in eerbiedige stilte neêrgezeten vóór "de Nachtwacht" – naderden in rustigen stap de figuren van Banning Cock en zijn luitenant.

Zij zagen mij aan als wilden zij mij opheffen. Uit het geheimzinnig land der gedachte en der verbeelding traden zij naar voren, zij, figuren van onzen huize, die slechts forscher waren, meer stevigheid, meer zelfbezit, meer geloof in zich-zelf hadden dan mijn tijdgenooten om mij heen. Ik liet mij telkens en telkens als omgeven door den lichtgloed van Rembrandt's schieping'.⁴ Het museum had ten tijde van het bezoek van Quack nog weinig schilderijen van Rembrandt. Naast de *Nachtwacht* had het alleen de *Staalmeesters* in bruikleen van de stad Amsterdam. Wel bezat het Prentenkabinet toen al een belangrijke collectie etsen van Rembrandt. Die waren vrijwel alle afkomstig uit de verzameling van Pieter Cornelis van Leyden, wiens collectie in 1807 in bezit was gekomen van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag en in 1816 was overgedragen aan het zojuist opgerichte prentenkabinet van het latere Rijksmuseum. Quack was diep onder

Afb. 3

G. LAMBERTS, *Het Prentenkabinet op de begane grond van het Trippenhuis*, 1838.
 Pen en penseel, 188 x 262 mm. Historisch topografische atlas, Gemeentearchief Amsterdam
 In de kast op de achtergrond de roodleren portefeuilles met de prentverzameling van het Rijksmuseum.

de indruk van die collectie. 'Hoe herinner ik mij het eerste bezoek in de beneden-kamer van dat Trippenhuys, waar die etsen werden bewaard! Ik was er in mijn studententijd tot nu toe nooit geweest. Trouwens wij leefden nog in de periode toen kunst geen regeerings-zaak was, en men was niet zeer toeschietelijk, om de deur naast de trap, die naar boven leidde, voor de jongeren te openen. Ik trok echter mijn stoute schoenen aan, wist werkelijk den standaard, waarin zeer spaarzaam een enkele stok of parapluie stond, voorbij te komen, en in de beneden-kamer, die op den tuin of de binnenplaats uitzag, te geraken (afb. 3). Ik vroeg stoutmoedig – de jeugd durft altijd zooveel – de portefeuille der etsen van Rembrandt. Wat zou ik willen geven, om den indruk scherp te kunnen meêdeelen, die dat eerste turen op die etsen mij schonk! Ik was als in een tooverwereld geweest. Alle evenredigheden van gezichts-vermogen en opmerkings-gave schenen verbreed en verruimd. Wel had ik Amsterdam, de stad waar ik woonde en studeerde, allengs meer en meer gewaardeerd, doch nu eerst rees het Amsterdam, dat de schilders en dichters

der zeventiende eeuw hadden liefgehad, volledig voor mij op. Ik zag de stad, vol torens, zooals zij zich langs het "zeilryck" Y open ontplooid: de stad waar de grachtengordels sierlijk de ruimten omsloten, en waar bijna elke hoek van straat of gracht, elke oude huisgevel iets oorspronkelijks, iets pikants aanbood: de stad, waar in de Israëlitische buurten donkere, Oostersche gestalten rondliepen: de stad, waar in de omtrek kijkjes te vinden waren, zooals de etser er onder de schaduw van zijn drie boomen één weërgaf (afb. 4; B 212). Ik zag al de mannen en vrouwen van het Amsterdam van Rembrandt. Toen ik na een eerste bezoek aan die prenten het Trippenhuys had verlaten, en rondom mij zag, dacht ik uit een vreemde wereld te zijn gekomen, en toch die geheimzinnige wereld was de werkelijkheid zelve. De etser had mij de diepere realiteit laten zien, dat wat achter het platte en het oppervlakkige verborgen ligt. Het karakter van den geneesheer, die daar de stoep afgang, nadat hij den zieke had bezocht (afb. 5; B 278): de trots van den kunstenaar-schrijver meester in zijn werkkamer, nadat zijn pen zoo vaardig van een dorre koop-

Afb. 4

REMBRANDT, *De drie bomen*, 1643. Ets en droge naald, 213 x 279 mm.

Afb. 5

REMBRANDT, *De arts Ephraim Bueno*, 1647. Ets en droge naald, 241 x 177 mm.

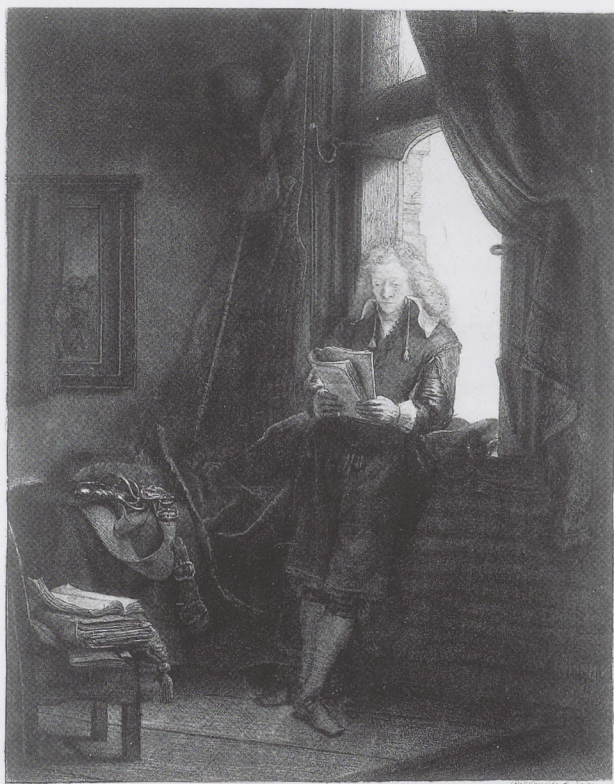
mans-balans een artistiek meesterstuk heeft weten te maken (afb. 6; B 282): de peinzende houding van den burgemeester, die, met den rug leunende tegen het venster-kozijn, terwijl het volle licht valt op zijn in de hand gehouden staatspapier, zijn gedachten laat gaan "ten oirbaar van de stad" (afb. 7; B 285): de frissche bewegelijkheid der kabbelende golven van het water: de droomerige rust van den polder met zijn slechts even door den wind gerimpelden plas en zijn met biezen omzoomde sloten: de in wazig heet zonlicht badende wei. Het was mij, alsof ik eerst door de scherpte der lijnen, door het spel der schaduwen van die etsen, nú den polsslag des levens, de kern der dingen, zelfstandig, op mijn manier als meester kon bezien. Rembrandt bezielde alles'.⁵

Zo'n lofzang op een collectieonderdeel van het museum aan de Kloveniersburgwal komt in de 19de eeuw niet veel voor. Vincent van Gogh was bij zijn bezoek aan het prentenkabinet in 1875 ook diep onder de indruk van Rembrandts prenten.⁶ Maar de meeste impressies van bezoekers handelen over *De Nachtwacht* of enkele andere topstukken en zijn vaak nogal negatief. Men denke aan de beschrijvingen van Théophile Gautier, Gerard Bilders, Maxime du Camp, Eugène Fromentin en Henry Havard.⁷

Enkele jaren geleden werd opnieuw een positieve reactie van een enthousiaste bezoeker gepubliceerd. Bedoeld worden de twee reisimpressies van Joris-Karl Huysmans (1848-1907) die gebundeld zijn onder de titel *In Holland*.⁸ De eerste dateert oorspronkelijk van 1876, de tweede van 1886-1887. Hoewel de laatste gepubliceerd is na 1885, het jaar waarin het nieuwe Rijksmuseumgebouw werd betrokken, heeft de inhoud nog geheel betrekking op de opstelling in het Trippenhuus. Huysmans betrad 'schoorvoetend' de zaal waar de 'stralende *Nachtwacht*' hing en verliet de ruimte waar dit 'onovertroffen grandioze meesterwerk' hing

Afb. 6
REMBRANDT, *De schrijffmeester Lieven Willemsz van Coppenol*, circa 1658. Ets en droge naald, 258 x 190 mm.

Afb. 7
REMBRANDT, *Jan Six*, 1647. Ets en droge naald, 245 x 191 mm.

'koortsig' en 'geheel in verwarring'. Zo overmand door emoties zullen maar weinig bezoekers geweest zijn.

De 'Rembrandt-koorts' bij Quack is nooit geweken. Tijdens zijn leven kocht hij een tweede staat van Rembrandts *Faust* (B 270) en na de dood van zijn vrouw in 1923⁹ kreeg het Rembrandthuis een aanzienlijk legaat van hem. Met dit geld kon deze instelling in 1924 vijf prenten van Rembrandt aankopen, waaronder een eerste staat op perkament gedrukt van *De drie kruisen*.¹⁰ Ook zijn *Faust*-prent liet hij na aan het Rembrandthuis. Al in 1906 was hij voorzitter van het comité van de Rembrandtfeesten en het jaar daarop werd hij ook de eerste voorzitter van het in 1907 opgerichte Rembrandthuis.¹¹ Dat zijn liefde voor de grafiek van Rembrandt sinds het bezoek van 1858 aan het Trippenhuis zo sterk is gebleven, was tot nu toe maar bij weinigen bekend.

NOTEN

- 1 Over H.P.G. Quack zie onder meer J.J. Woltjer, 'Quack, Hendrick Peter Godfried', in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*, deel 2, Amsterdam 1985, pp. 439-442 en Ger Harmsen, 'Quack, Hendrick Peter Godfried', in: *Biografisch woordenboek van het socialisme en de arbeidersbeweging in Nederland*, deel 8, Amsterdam 2000, pp. 212-216.
- 2 *Herinneringen uit de levensjaren van Mr. H.P.G. Quack 1834-1913*, Amsterdam 1913, p. 43.
- 3 Zie P.J.J. van Thiel, 'Het Trippenhuis als Rijksmuseum', in: R. Meischke en H.E. Reeser, *Het Trippenhuis te Amsterdam*, Amsterdam/Oxford/New York 1983, pp. 269-270.
- 4 Quack, *op.cit.* (noot 2), pp. 43-44.
- 5 Quack, *op.cit.* (noot 2), pp. 44-45.
- 6 Geciteerd in Van Thiel, *op.cit.* (noot 3), p. 271.
- 7 Geciteerd in Van Thiel, *op.cit.* (noot 3), pp. 267-271.
- 8 Joris-Karl Huysmans, *In Holland*, Amsterdam 2001, pp. 15-18 en 44-47.
- 9 *Nederland's Patriciaat* 48 (1962), p. 230.
- 10 J.P. Filedt Kok, *Etchings & drawings in the Rembrandt House. A catalogue*, Maarssen [1972], B.nrs. 49, 78, 202, 276 en 282.
- 11 Eva Ornstein-van Slooten, 'Hoe de verzameling tot stand kwam', *De kroniek van het Rembrandthuis* 34 (1982) nr. 1-2, p. 35 en Eva Ornstein-van Slooten, 'Het huis waar Rembrandt woonde', *De kroniek van het Rembrandthuis* 27 (1975), p. 5.

Nog één keer de trots van Tromp

• RONALD PRUD'HOMME VAN REINE •

In het artikel 'Nogmaals, de trots van Tromp' (*Bulletin van het Rijksmuseum*, nummer 4, jaargang 51, 2003, pp. 369-371) geeft Wouter Kloek correcties en aanvullingen op zijn eerder verschenen artikel 'De trots van Tromp' (*Bulletin van het Rijksmuseum*, nummer 3, jaargang 50, 2002, pp. 419-423). Hij doet dat met name op basis van mijn boek *Schittering en schandaal. Biografie van Maerten en Cornelis Tromp* (Amsterdam/Antwerpen 2001, pp. 224-227). In 'Nogmaals, de trots van Tromp' gebruikt hij de nieuwe gegevens uit mijn boek nogal selectief, naar het lijkt om zijn voorgaande stuk niet volledig te hoeven herroepen en mijn versie van de geschiedenis van de penschilderijen niet geheel te hoeven volgen.

Waar gaat het over? Willem van de Velde de Oude maakte in de jaren '50 van de 17de eeuw vier penschilderijen van grote zeeslagen voor de familie Tromp, althans zo luidt de traditie. In de nalatenschap van Cornelis' oudere broer Harpert kunnen slechts drie van de vier penschilderijen in het Rijksmuseum worden teruggevonden. Het exemplaar met een afbeelding van de slag bij Livorno in 1653 ontbreekt.

Kloek stelt dat er belangrijke redenen voor twijfel zijn aan mijn veronderstelling dat Cornelis Tromp zich meester heeft gemaakt – zelf zou ik liever zeggen: eigenaar is geworden –

van het penschilderij van de slag bij Livorno dat Willem van de Velde de Oude vervaardigde voor de Amsterdamse admiraliteit. Op de *Zeeslag bij Livorno* van Tromp in het Rijksmuseum staat namelijk diens vlaggenschip de Maan centraal en daar zou alleen Tromp zelf belang bij kunnen hebben gehad, meent hij. Tegelijkertijd geeft hij echter toe dat het marmeren reliëf met een voorstelling van de slag bij Livorno op het grafmonument van Jan van Galen dezelfde compositie vertoont als het penschilderij. Even verderop noemt hij dat dan 'raadselachtig'. Inderdaad moet hij dat wel raadselachtig vinden, want het feit dat de compositie op het reliëf geheel overeenkomt met het penschilderij ontkracht volledig de stelling van Kloek dat alleen Tromp belang kon hebben bij een compositie zoals die op het penschilderij is te zien. We weten dat Van de Velde in 1654 bezig was met een penschilderij dat als voorbeeld moest dienen voor het reliëf en we zien dat dit reliëf geheel dezelfde compositie vertoont als het penschilderij van Tromp in het Rijksmuseum. Hoe zou het dan nog mogelijk zijn dat Van de Velde voor het reliëf een geheel andere compositie van de slag bij Livorno vervaardigde?

Waarschijnlijk om dit punt te omzeilen laat Kloek in het midden of